

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARINING PEDAGOGIK
KOMPETENSIYALARINI XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH**

Murodjon Akhmadaliyev Ulug‘bek o‘g‘li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

“Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim metodika”si kafedrasi katta o‘qituvchisi

Email: axmadaliyevmurodjon01@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23525272>

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish masalasi tahlil etilgan. Xorijiy tadqiqotlar asosida o‘qituvchi sifati, kasbiy bilimlar, pedagogik faoliyat, kasbiy qadriyatlar, hamkorlik va uzluksiz professional rivojlanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda rivojlangan mamlakatlar tajribasini O‘zbekiston ta‘lim tizimiga milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda moslashtirish zarurligi asoslangan. Natijada boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishda kompetensiyaviy, amaliyotga yo‘naltirilgan, tadqiqotga asoslangan va refleksiv yondashuvlarni integratsiyalash muhimligi aniqlangan.

KALIT SO‘ZLAR: Inson kapitali, kompetensiya, input, output, professional o‘qituvchi, kasbiy bilim, amaliy faoliyat, kommunikativ hamkorlik, refleksiya, tadqiqotchilik, innovatsion fikrlash va raqamli texnologiyalar

АННОТАЦИЯ. В статье анализируется вопрос совершенствования педагогических компетенций учителей начального образования на основе зарубежного опыта. На основе зарубежных исследований раскрывается значение качества учителя, профессиональных знаний, педагогической деятельности, профессиональных ценностей, сотрудничества и непрерывного профессионального развития. Обоснована необходимость адаптации передового опыта развитых стран к системе образования Узбекистана с учётом национальных особенностей. В результате определена важность интеграции компетентностного, практико-ориентированного, исследовательского и рефлексивного подходов в развитии педагогических компетенций учителей начального образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: человеческий капитал, компетенция, input, output, профессиональный учитель, профессиональные знания, практическая деятельность, коммуникативное сотрудничество, рефлексия, исследовательская деятельность, инновационное мышление, цифровые технологии.

ABSTRACT. This article analyzes the improvement of primary school teachers' pedagogical competencies based on international experience. Drawing on international research, the study highlights the importance of teacher quality, professional knowledge, pedagogical practice, professional values, collaboration, and continuous professional development. The necessity of adapting the best practices of developed countries to the educational system of Uzbekistan, taking into account national characteristics, is substantiated. The findings emphasize the importance of integrating competency-based, practice-oriented, research-based, and reflective approaches into the development of primary school teachers' pedagogical competencies.

KEYWORDS: human capital, competence, input, output, professional teacher, professional knowledge, practical activity, communicative collaboration, reflection, research activity, innovative thinking, digital technologies.

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta‘lim tizimi inson kapitalini shakllantirishning eng muhim omiliga aylanmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi shaxsning intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Mazkur bosqichda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik tafakkuri va metodik tayyorgarligi ta‘lim sifati hamda o‘quvchi shaxsining shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan alohida ahamiyat kasb etmoqda. So‘nggi yillarda mamlakatimizda ta‘lim tizimini yangilash, uning mazmunini boyitish va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Bugungi sharoitda pedagogik kompetensiya tushunchasi faqat bilim va ko‘nikmalar majmuasi bilan cheklanmay, balki o‘qituvchining kasbiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, ta‘lim jarayonini moslashuvchan tashkil etish, o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda o‘z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini ham qamrab oladi. [10] Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘limda o‘qituvchi shaxsining pedagogik madaniyati va metodik mahorati o‘quvchilarning keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilab beradi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarni tayyorlash va ularning kasbiy rivojlanishini ta‘minlash jarayoni ilmiy asoslangan kompetensiyaviy modelga tayangan holda amalga oshiriladi. Pedagoglarni tanlash, tayyorlash va uzluksiz rivojlantirish tizimi sifatli ta‘limning asosiy omili sifatida qaraladi. [9] Mazkur tajribalarni o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish O‘zbekiston ta‘lim tizimi uchun muhim vazifa hisoblanadi. Shu bois boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish masalasi davlat ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarda pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini tizimli ravishda oshirish, ularning malakasini zamonaviy pedagogik talablar hamda innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirish strategik vazifa sifatida belgilab qo‘yilgan. Bu esa pedagoglarning professional tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishni, ularning kompetensiyaviy darajasini xalqaro mezonlar bilan uyg‘un holda takomillashtirishni taqozo etadi. [8]

O‘zbekistonda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, uning sifat va samaradorligini oshirish hamda pedagog kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari qator normativ-huquqiy hujjatlarda o‘z aksini topgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta‘lim jarayonining samaradorligini ta‘minlashda pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim omil sifatida e‘tirof etiladi. Mazkur qonunda pedagoglarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda ta‘lim sifatini xalqaro mezonlarga mos ravishda rivojlantirish vazifalari belgilab berilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli Farmonida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi farmonida, 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son

“O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi farmonida, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida hamda 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son “Oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”dagi normativ-huquqiy hujjatlarning mazmuni pedagog kadrlar, jumladan, boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish ta‘lim tizimi samaradorligini ta‘minlashning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Shu jihatdan pedagogik kompetensiyani zamonaviy talablar hamda ilg‘or tajribalar asosida takomillashtirish masalasi ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

METHODS

Pedagog kadrlarni tayyorlash tizimi barcha mamlakatlarda ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi. O‘qituvchilarni tayyorlash jarayonining asosiy maqsadi oliy ta‘lim dasturlari orqali yuqori malakali pedagoglarni shakllantirish hamda ularning kasbiy faoliyati davomida uzluksiz professional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Bunda pedagog kadrlarning nazariy bilimlari, metodik tayyorgarligi va amaliy faoliyatini uyg‘un holda rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy adabiyotlarda o‘qituvchi sifatini baholash odatda ikki asosiy yondashuv orqali izohlanadi. Birinchi yondashuv — “kirish” (input) yondashuvi bo‘lib, u o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi, bilimlar bazasi, metodik salohiyati va malaka darajasini tahlil qilishga asoslanadi. Ikkinchi yondashuv esa “chiqish” (output) yondashuvi hisoblanib, bunda o‘qituvchi faoliyatining natijadorligi o‘quvchilarning o‘quv yutuqlari, test natijalari, baholash ko‘rsatkichlari yoki bitiruv darajasi kabi indikatorlar orqali baholanadi. Tadqiqotchilar Goe, Bell va Little [1] hamda Stronge va Hindman [2] o‘qituvchi faoliyatini baholashda ushbu ikki yondashuvning o‘zaro bog‘liqligini ta’kidlab, pedagog sifatini aniqlashda ham kasbiy tayyorgarlik, ham ta‘lim natijalari muhim mezon hisoblanishini qayd etadilar. Shu bilan birga, o‘qituvchi sifati tushunchasi murakkab va ko‘p qirrali hodisa sifatida talqin qilinadi. Ammo, Akiba va LeTendre [3] o‘qituvchi sifati aniq chegaralarga ega bo‘lmagan, turli omillar ta’sirida shakllanadigan kompleks tushuncha ekanligini ta’kidlaydilar. Bu holat pedagog shaxsining professional tayyorgarligi, shaxsiy sifatleri, ijtimoiy muhit hamda ta‘lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlari bilan uzviy bog‘liqdir. Ilmiy tadqiqotlarda professional o‘qituvchi keng qamrovli bilimlar tizimi va turli kompetensiyalar majmuasiga ega bo‘lishi zarurligi alohida qayd etiladi. Westbury, Hansén, Kansanen va Björkvist [4] fikriga ko‘ra, pedagogning keng bilim bazasi uni mustaqil qaror qabul qila oladigan, ta‘lim jarayonini samarali tashkil etadigan mutaxassis sifatida shakllantiradi. Bunday bilimlar tizimi o‘qituvchiga dars jarayonini ilmiy asosda rejalashtirish, ta‘lim faoliyatini tashkil etish, natijalarni baholash hamda o‘quvchilarning o‘quv faoliyati va erishilgan natijalarini tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, professional o‘qituvchi bilimlari nafaqat metodik va didaktik bilimlarni, balki kasbiy qadriyatlar tizimini ham o‘z ichiga oladi. Verloop, van Driel va Meijer [5] pedagog faoliyatida kasbiy qadriyatlar, axloqiy tamoyillar va pedagogik ideologiya muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi. Zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘qituvchining ijtimoiy va kasbiy hamkorlik ko‘nikmalari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Malm [6] pedagogik faoliyat samaradorligi ko‘p jihatdan kasbiy hamkorlik, jamoada ishlash va professional tarmoqlar bilan samarali aloqalar o‘rnatish bilan bog‘liqligini qayd etadi.

Pedagog shaxsining professional rivojlanishida o‘z-o‘zini boshqarish va uzluksiz kasbiy rivojlanish ko‘nikmalari ham muhim omil hisoblanadi. Freeman va Johnson [7] o‘qituvchining kasbiy o‘sishi uzluksiz o‘rganish, refleksiya va o‘z faoliyatini tahlil qilish orqali ta‘minlanishini ta‘kidlaydi. Shu sababli, zamonaviy ta‘lim tizimida pedagoglarni tayyorlash jarayoni nafaqat nazariy bilimlarni egallashga, balki o‘qituvchilarning mustaqil rivojlanishiga xizmat qiluvchi kompetensiyalarni shakllantirishga ham qaratilgan bo‘lishi lozim.

Shunday qilib, ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, professional o‘qituvchi faoliyati keng qamrovli bilimlar tizimi, kasbiy qadriyatlar, hamkorlik madaniyati hamda uzluksiz rivojlanish ko‘nikmalarining o‘zaro uyg‘unligiga asoslanadi. Bu esa pedagog kadrlarni tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA

O‘tkazilgan nazariy tahlil va xorijiy pedagogik tajribalarni o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisining pedagogik kompetensiyasi faqat nazariy bilimlar majmuasi bilan cheklanmay, balki ushbu bilimlarni amaliy pedagogik faoliyatda samarali qo‘llash, ta‘lim jarayonini tahlil qilish, pedagogik vaziyatlarga mos yechimlar ishlab chiqish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish hamda o‘z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirish qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Xorijiy tadqiqotlarda o‘qituvchi samaradorligi uning kasbiy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, pedagogik qaror qabul qilishi va uzluksiz professional rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqligi asoslangan.

Tadqiq etilgan xalqaro tajribalar, xususan, Finlandiya, AQSh va boshqa ta‘lim tizimlaridagi yondashuvlar boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarini tayyorlashda kompetensiyaviy, amaliyotga yo‘naltirilgan, tadqiqotga asoslangan va refleksiv yondashuvlarni uyg‘unlashtirish muhimligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, Finlandiya tajribasida bo‘lajak o‘qituvchilarni tadqiqot faoliyatiga jalb etish, pedagogik muammolarni mustaqil tahlil qilish va ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishga tayyorlash o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi.

Xorijiy tajribalarni umumlashtirish asosida boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini takomillashtirishda kasbiy bilim, amaliy faoliyat, kommunikativ hamkorlik, refleksiya, tadqiqotchilik, innovatsion fikrlash va raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi kompetensiyalarni o‘zaro integratsiyada rivojlantirish maqsadga muvofiq ekanligi aniqlandi. Bunda nazariy tayyorgarlikni pedagogik amaliyot bilan uzviy bog‘lash, real pedagogik vaziyatlar asosida ta‘lim berish, muammoli va tadqiqotga yo‘naltirilgan topshiriqlardan foydalanish hamda bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z faoliyatini refleksiv baholash imkoniyatlarini kengaytirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, xorijiy tajribalarni milliy ta‘lim tizimiga mexanik tarzda ko‘chirish emas, balki ularning ilg‘or jihatlarini O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘limining milliy, ijtimoiy-madaniy va pedagogik xususiyatlari bilan uyg‘unlashtirish zarur. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik oliy ta‘lim mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida yangilash, amaliyotga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar ulushini oshirish, xalqaro tajribaga asoslangan pedagogik texnologiyalarni joriy etish va bo‘lajak o‘qituvchilarning individual kasbiy rivojlanish trayektoriyalarini shakllantirish samarali natijalarga olib keladi.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish zamonaviy ta‘lim talablariga mos, mustaqil fikrlaydigan, tadqiqotchilik va refleksiv faoliyatga qodir, innovatsion pedagogik texnologiyalarni samarali qo‘llay oladigan hamda o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga yo‘naltirilgan professional o‘qituvchini tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqot natijalari xorijiy tajribaning ilg‘or elementlarini milliy pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash asosida bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy-metodik imkoniyatlari keng ekanligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Goe, L., Bell, C., & Little, O. (2008). Approaches to evaluating teacher effectiveness: A research synthesis. National Comprehensive Center for Teacher Quality.
2. Stronge, J. H., & Hindman, J. (2003). Hiring the best teachers, *Educational Leadership*, 60, 48–52.
3. Akiba, M., & LeTendre, G. (2018). The Routledge international handbook of teacher quality and policy. Routledge.
4. Westbury, J. Hansén, S. H., Kansanen, P., & Björkvist, O. (2005). Teacher education for research-based practice in expanded roles: Finland’s experience. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 49(5), 475–485. DOI:10.1080/00313830500267937
5. Verloop, N., Van Driel, J., & Meijer, P. C. (2001). Teacher knowledge and the knowledge base of teaching. *International Journal of Educational Research*, 35(5), 441–461. [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00003-4](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00003-4)
6. Malm, B. (2009). Towards a new professionalism: Enhancing personal and professional development in teacher education. *Journal of Education for Teaching*, 35(1), 77–91. DOI: 10.1080/02607470802587160
7. Freeman, D., & Johnson, K. E. (2012). Reconceptualizing the knowledge base of language teacher education. *Tesol Quarterly*, 32(3), 397–417. <https://doi.org/10.2307/3588114>
8. Xayrullayeva, N. J. (2026). Etnopedagogik yondashuv asosida bo‘lajak pedagogika o‘qituvchilarida gender tolerantlikni rivojlantirish. *Science and Education*, 7(5), 434–439.
9. Maqsudova, Nodira Alijonovna. "CREATING INTEGRATED LEARNING MODULES: STRUCTURE AND CONTENT OF THE MODEL FOR TEACHING SPECIAL PEDAGOGY BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH." International Conference Platform. No. 6. 2026.
10. Isroilova, Navruza Abdulxamid-qizi. "THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHER-EDUCATORS." Claritas Conference Platform. No. 5. 2026.